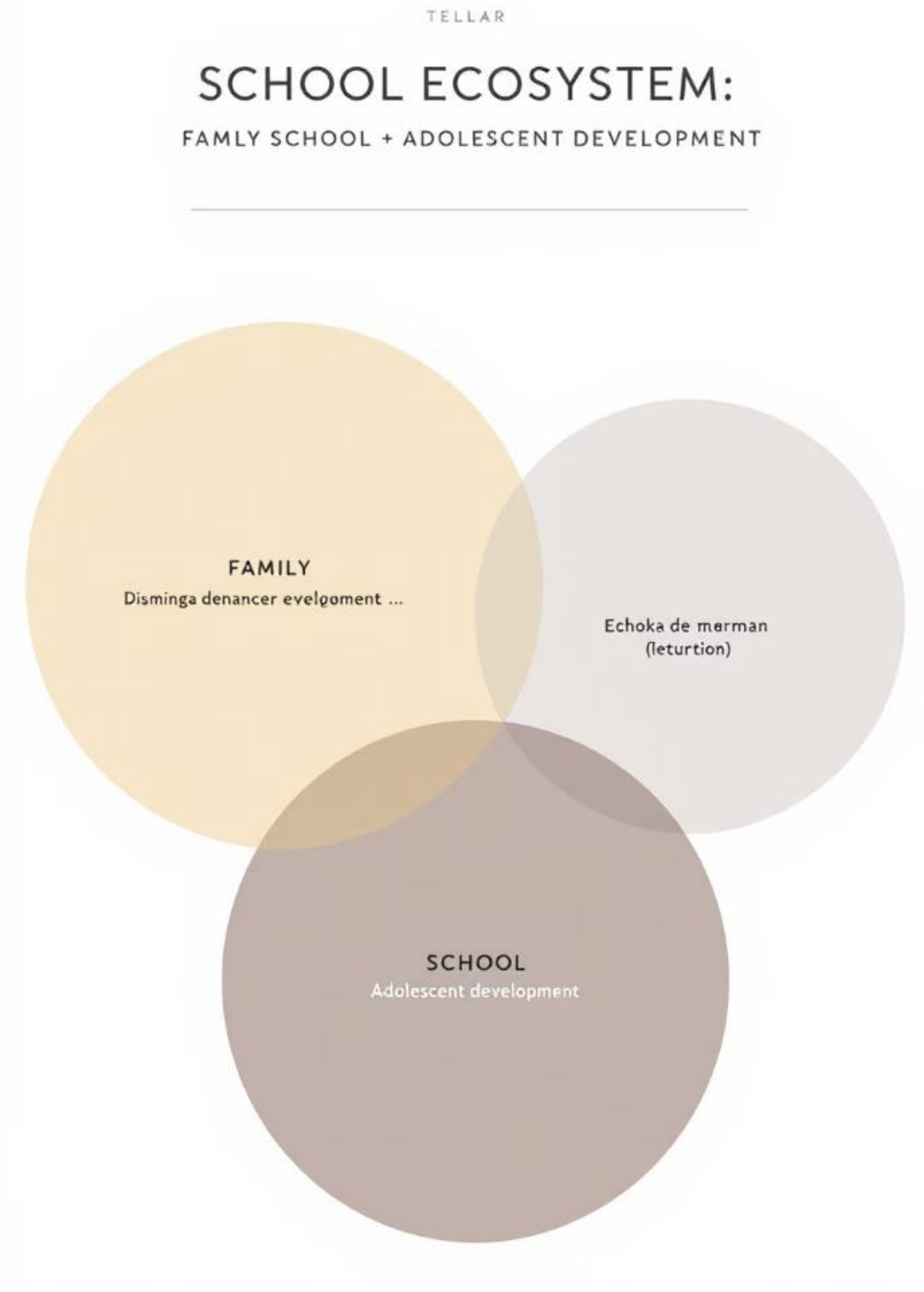

Συστημική προσέγγιση: Το οικοσύστημα του σχολείου και της οικογένειας στην ανάπτυξη του εφήβου

Δρ Στεργιανή Ζανέκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης (ΠΕ02) Χανίων

Θεωρία της πολιτισμικής αναπαραγωγής

Εξω-εκπαιδευτικοί παράγοντες

Η σχολική επίδοση εξαρτάται από οικονομικο-κοινωνική τάξη, πολιτισμικό κεφάλαιο, μορφωτικό επίπεδο γονιών, εξωσχολικές δραστηριότητες, γονική εμπλοκή, γλωσσικούς κώδικες οικογένειας.

Ρόλος σχολείου

Το σχολείο σε δεύτερο χρόνο ή παράλληλα καλλιεργεί τις γνωστικές, γλωσσικές και συναισθηματικές δεξιότητες του παιδιού.

Ρόλος οικογένειας

Οι προδιαγραμμένοι ρόλοι, προσδοκίες και κανόνες της οικογένειας διαμορφώνουν το πνευματικό και ψυχικό έδαφος του παιδιού.

Συστημική θεωρία

Ορισμός συστήματος

Σύμφωνα με τον von Bertalanffy, σύστημα είναι «ένα σύμπλεγμα αλληλεπιδρώντων στοιχείων». Η μελέτη ενός συστήματος εστιάζει στις σχέσεις και την αλληλεξάρτηση μεταξύ των μερών του.

Ολιστική προσέγγιση

Η θεώρηση αυτή είναι ολιστική και όχι αποσπασματική. Τα σχολικά προβλήματα επηρεάζουν τη συμπεριφορά του παιδιού στο σπίτι και αντίστροφα, τα οικογενειακά προβλήματα επηρεάζουν τη συμπεριφορά και την επιτυχία του παιδιού στο σχολείο.

Εφαρμογή της συστημικής θεωρίας

1

Ανάδειξη μοτίβων σχέσεων

Η θεωρία συστημάτων στο χώρο της οικογένειας έφερε στην επιφάνεια τα δυσλειτουργικά και λειτουργικά μοτίβα σχέσεων που αναπτύσσονται σε ένα οικογενειακό σύστημα.

2

Κυκλική προσέγγιση

Η προσέγγιση των γεγονότων γίνεται με κυκλικό τρόπο και όχι γραμμικό, εστιάζοντας στον τρόπο που αλληλεπιδρούν τα μέλη μεταξύ τους.

3

Ολιστική θεώρηση

Λαμβάνεται υπόψη ο κύκλος ζωής της οικογένειας, τα κρίσιμα γεγονότα ζωής, τα πρότυπα συμπεριφοράς που εκδηλώνουν τα μέλη.

Η οικοσυστημική προσέγγιση

Η οικοσυστημική προσέγγιση του Bronfenbrenner (1979) τονίζει ότι η ανάπτυξη ενός ατόμου επηρεάζεται από αλλαγές σε όλα τα οικοσυστήματα στα οποία συμμετέχει.

Το σχολείο ως σύστημα

Στοιχεία του συστήματος

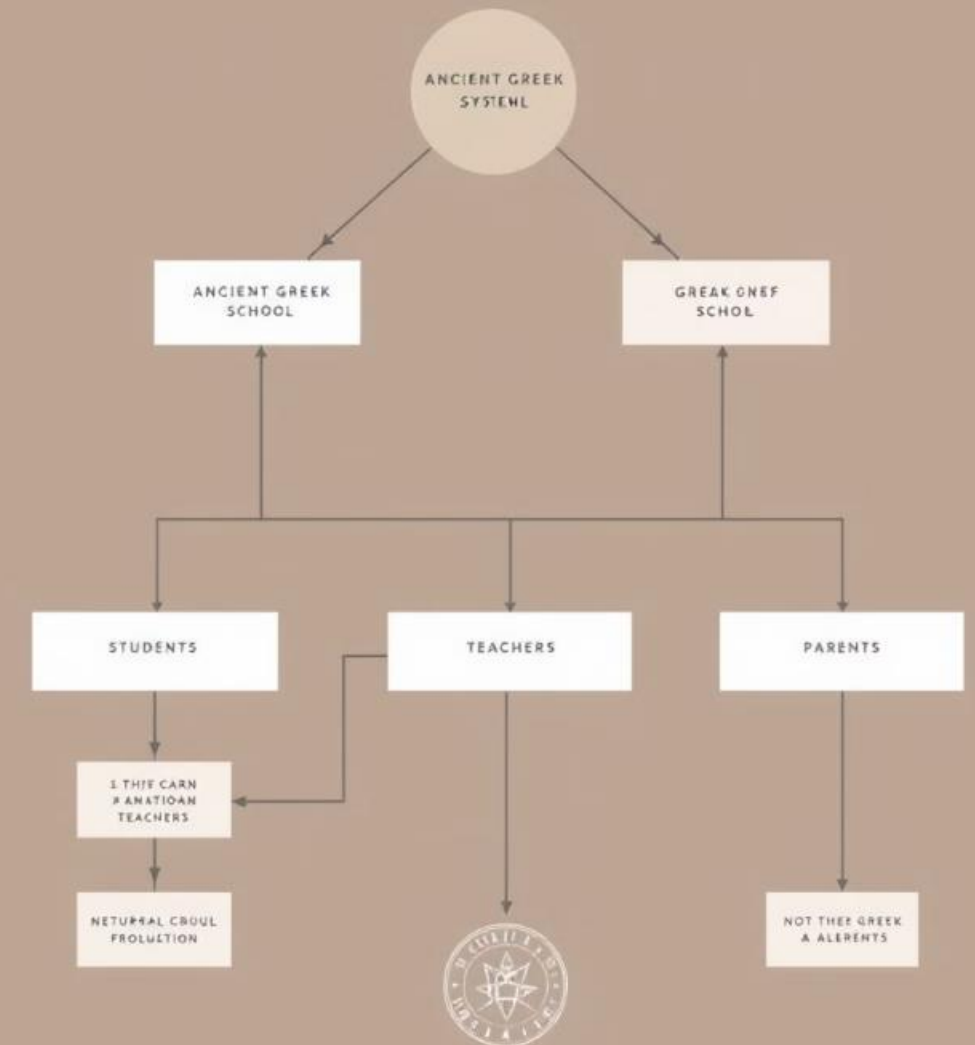
Το σχολείο ως σύστημα αποτελείται από τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς, τον διευθυντή, το βοηθητικό προσωπικό, τους γονείς των μαθητών, και τις υποομάδες στις οποίες ανήκουν.

Αλληλεπιδράσεις

Οι σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης μεταξύ των μελών του συστήματος είναι κρίσιμες.

Ιεραρχία συστημάτων

Το άτομο ανήκει σε μικρές ομάδες, που ανήκουν σε ευρύτερες ομάδες, που αποτελούν υποσυστήματα της σχολικής κοινότητας, που εντάσσεται στην ευρύτερη κοινωνία.

Έννοιες της συστημικής θεωρίας

Ομοιόστασης

Η τάση ενός συστήματος να διατηρεί την ισορροπία του.

Μορφογένεσης

Η ικανότητα ενός συστήματος να αλλάζει και να προσαρμόζεται.

Συνάφειας

Οι σχέσεις και οι συνδέσεις μεταξύ των στοιχείων ενός συστήματος.

Αυτές οι έννοιες εξηγούν πώς ένα σύστημα αναπτύσσει ιδιότητες για να αντιμετωπίσει πιθανές αλλαγές που μπορεί να είναι απειλητικές.

Διαγενεακή προσέγγιση- διαφοροποίηση

Εστίαση στις σχέσεις

Ο Bowen έδωσε έμφαση στη μη διαφοροποίηση που τυχόν υπάρχει μεταξύ των μελών στα συναισθήματα, στις σκέψεις και στις συμπεριφορές.

Ρόλος εκπαιδευτικού

Η παρέμβαση πρέπει να εστιάσει όχι μόνο στο παιδί, αλλά κυρίως στον τρόπο που σκέφτεται, νιώθει και αντιδρά ο γονέας.

Πρακτικές συμβουλές

Αποφυγή του α' προσώπου πληθυντικού (εμείς) για δραστηριότητες που αφορούν μόνο το παιδί. Οι προσπάθειες, επιτυχίες, αποτυχίες και υποχρεώσεις αφορούν το ίδιο το παιδί.

Διαγενεακή προσέγγιση-Τρίγωνα

Ο εκπαιδευτικός ενισχύει την ανάπτυξη δυαδικών, αρχικά, σχέσεων μέσα από βιωματικές ασκήσεις, ενθαρρύνοντας την εργασία σε ζευγάρια, στη συνέχεια σε τετράδες και, τέλος, στην ολομέλεια.

Συμμετρικές-Συμπληρωματικές σχέσεις

Συμμετρικές σχέσεις

Είναι ισότιμες. Τα άτομα επιδιώκουν την ανάληψη του ελέγχου με τον ίδιο τρόπο. Κίνδυνος: να γίνουν ανταγωνιστικές.

Συμπληρωματικές σχέσεις

Περιέχουν αντιθέσεις. Συνήθως ο ένας έχει τον έλεγχο και ο άλλος υποτάσσεται. Κίνδυνος: παγίωση της ιεραρχίας.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στα παιδιά να αλληλεπιδράσουν με άλλα παιδιά με τα οποία έχουν συμμετρικές ή συμπληρωματικές σχέσεις, μέσω ανάθεσης εργασιών σε μικρές ομάδες.

Η τεχνική της εστίασης στα θετικά

Αλλαγή νοηματοδότησης

Η «γκρινιάρρα» μπορεί να είναι «διεκδικητική», ο «υπερκινητικός» μπορεί να είναι «ζωντανός».

Θετική υποδήλωση

Η θετική υποδήλωση μιας συμπεριφοράς επηρεάζει τη συμπεριφορά των ενηλίκων και των παιδιών.

Αυτοεκπληρούμενη προφητεία

Η συχνά επαναλαμβανόμενη θετική ή αρνητική απόδοση χαρακτηριστικών έχει ως αποτέλεσμα την επιβεβαίωσή της από το ίδιο το παιδί.

Τα παράδοξα στην επικοινωνία

Συγκρούσεις για έλεγχο

Σύμφωνα με τον Haley, οι συγκρούσεις για έλεγχο/εξουσία σε μια σχέση είναι αναπόφευκτες και επηρεάζουν όλα τα μέλη του υποσυστήματος.

Διπλά μηνύματα

Η επικοινωνία συχνά εμπεριέχει διπλά μηνύματα. Για παράδειγμα, «αν μ'αγαπάς μη μ'αγαπάς» του Momy Elkaim.

Παράδειγμα: Οι εκπαιδευτικοί λένε στους μαθητές τους δυνατά «Κάντε ησυχία!». Το λεκτικό μήνυμα έρχεται σε αντίθεση με το μη λεκτικό (την ένταση της φωνής), προκαλώντας σύγχυση στους μαθητές.

Παράδειγμα θετικής αναπλαισίωσης

1

Περιγραφική παράδοση οδηγία

Εστιάζει στην περιγραφή μιας συμπεριφοράς δίνοντας θετικό νόημα.

2

Θετική αναπλαισίωση

Νοηματοδοτεί με θετικό τρόπο μια «δύσκολη» συμπεριφορά.

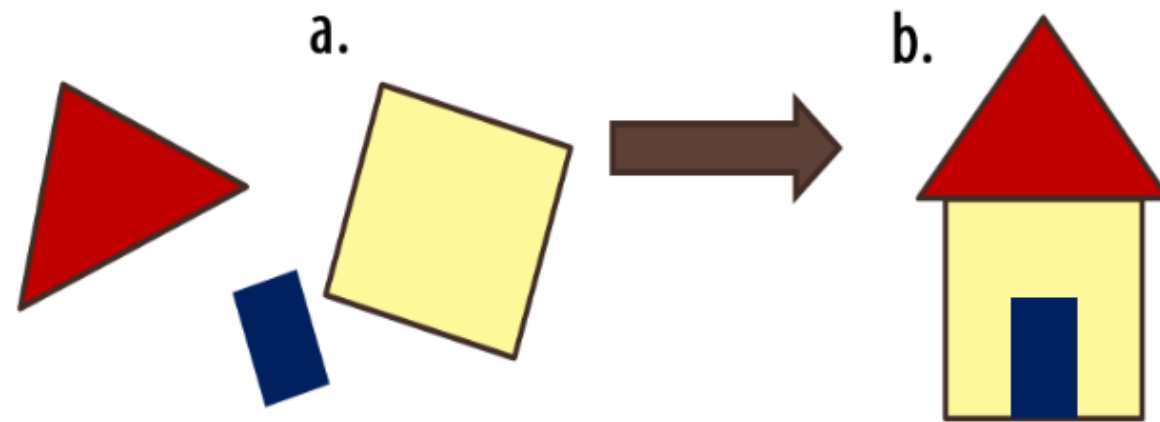
3

Εφαρμογή

Παράδειγμα: «Πολύ χαίρομαι που έχουμε τόσες κιμωλίες και δεν χρειάζεται να πάμε στο γραφείο να πάρουμε. Σε ευχαριστώ πολύ Γ.»

Συστημική Θεωρία: 2. Αρχή της μη-αθροιστικότητας

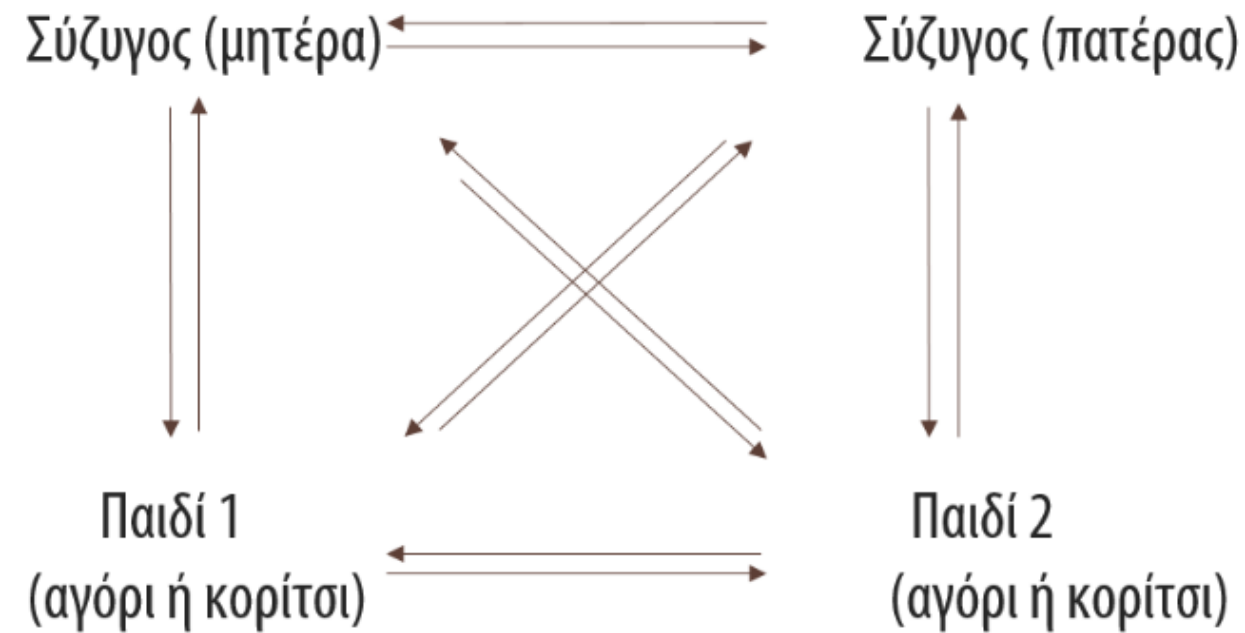
Η συστημική θεωρία μπορεί να συνοψιστεί στην ακόλουθη δήλωση:
«Το **όλον** είναι κάτι μεγαλύτερο από το **άθροισμα των μερών του**»

Κάθε δεδομένο σύστημα θα πρέπει να γίνει κατανοητό ως μία συλλογή από εξελισσόμενες διαδραστικές διεργασίες, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν πλήρως κατανοητές μεμονωμένα ή μέσω του «τεμαχισμού» του συστήματος σε ξεχωριστά συστατικά μέρη.

Βασικές Εφαρμογές & Έννοιες στη Σ.Π.

Ολότητα, Αλληλεξάρτηση & Ιεραρχική Δομή

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ

- ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ

- Α. Ένα πρότυπο αρνητικής εχθρικής και αποκλίνουσας συμπεριφοράς που διαρκεί τουλάχιστον έξι μήνες κατά τη διάρκεια των οποίων εμφανίζονται τέσσερα (ή περισσότερα) από τα ακόλουθα συμπτώματα:

- 1.Χάνει εύκολα την ψυχραιμία του.
- 2. Λογομαχεί συχνά με ενήλικες
- 3.Συχνά παραβιάζει ή αρνείται να υπακούσει στους κανόνες και στις εκκλήσεις ενηλίκων
- 4. Ενοχλεί συχνά και αναίτια τους άλλους.
- 5.Κατηγορεί συχνά τους άλλους για τα δικά του λάθη ή τη δική του κακή συμπεριφορά.
- 6. Είναι συχνά ευερέθιστος ή ενοχλείται εύκολα από τους άλλους
- 7. Είναι συχνά θυμωμένος και μνησικάκος
- 8. Είναι συχνά μοχθηρός και εκδικητικός

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ (συνέχεια)

- Σημείωση: θεωρείστε ότι κάποιο κριτήριο είναι παρόν μόνο αν η συμπεριφορά παρατηρείται πιο συχνά απ'όσο αναμένεται σε άτομα αντίστοιχης ηλικίας και αντίστοιχου εξελικτικού επιπέδου.
- Β.Η διαταραχή στη συμπεριφορά προκαλεί σημαντικές δυσκολίες στην κοινωνική, σχολική και επαγγελματική ζωή.

ΑΙΤΙΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ (συνέχεια)

- Η ποιότητα των αλληλεπιδράσεων του παιδιού με τον γονέα. Για παράδειγμα, η υιοθέτηση τιμωρητικών συμπεριφορών, το απειλητικό ύφος, οι συνεχείς εντολές και οδηγίες και μάλιστα χωρίς να αφήνουν στο παιδί τον απαραίτητο χρόνο να συμμορφωθεί με αυτές.
- Τα καταθλιπτικά συμπτώματα του πατέρα προκαλούν στο βρέφος έντονο κλάμα, επιδεινώνουν το δεσμό πατέρα και βρέφους, προκαλούν μεταγενέστερα προβλήματα συμπεριφοράς του παιδιού, όπως εναντιωματική προκλητική διαταραχή, υπερκινητικότητα, δυσπροσαρμοστικότητα και διαταράσσουν την ψυχική ισορροπία του παιδιού.

ΑΙΤΙΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ (συνέχεια)

- Μελέτες και πειράματα των Kochanska και Aksan (1995) έδειξαν ότι η ικανότητα ελέγχου των παρορμήσεων των νεαρών ατόμων ξεκινάει από την εσωτερίκευση των γονεϊκών αξιών, καθώς όσα παιδιά δεν έχουν αναπτύξει αμοιβαία θετικά συναισθήματα με τους γονείς τους, γίνονται ανυπάκουα και επιθετικά.
- Σύμφωνα με τον Cole και τους συνεργάτες του (1996) η ρύθμιση του συναισθήματος είναι ένα βασικό στοιχείο του αυτοελέγχου, καθώς τα παιδιά είτε δεν ελέγχουν αρκετά τα συναισθήματά τους είτε τα ελέγχουν σε υπερβολικό βαθμό λόγω οικογενειακών συγκρούσεων, έλλειψης γονεϊκής καθοδήγησης κ.τ.λ.

ΑΙΤΙΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ (συνέχεια)

- Τα παιδιά με διαταραχές συμπεριφοράς έχουν συγκεκριμένα γνωστικά σχήματα τα οποία διαμορφώνονται από τις εμπειρίες τους, δηλαδή αποδίδουν λανθασμένα επιθετικές προθέσεις σε άλλους και αντιδρούν απρόβλεπτα λόγω εσφαλμένων υποθέσεων (Crick, & Dodge, 1994. Eron, & Huesmann, 1990).

Συνέχεια....

- Οι οικογενειακές συγκρούσεις, η γονεϊκή ψυχοπαθολογία (ειδικά του πατέρα), η σκληρή, επιθετική και ασυνεπής διαπαιδαγώγηση από τους γονείς, η θετική ενίσχυση μιας αρνητικής συμπεριφοράς ή η ασυνέπεια ενίσχυσης μιας θετικής, ο εξαναγκασμός, η απόρριψη των συνομηλίκων και η κακή φήμη ανάμεσα στους συνομηλίκους μπορούν να οδηγήσουν σε διαταραχή της συμπεριφοράς (Wenar, & Kerig, 2008).

Συνέχεια..

Γυμνάσιο (11-13 ετών)

- Μαθησιακές δυσκολίες
- Απώλεια ενδιαφέροντος για το σχολείο
- Οι σχέσεις με τους συνομήλικους είναι γενικά κακές
- Αύξηση του φαινομένου να λένε ψέματα και εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών (π.χ. κλοπές)
- Το σκάνε από το σπίτι, το σχολείο και από την επίβλεψη των ενηλίκων
- Παρουσιάζουν αυξημένα προβλήματα με την αυτο-εικόνα τους ή εκδηλώνουν κατάθλιψη
- Συχνά φαινόμενα επίσης σε αυτή την ηλικία είναι: η χρήση ουσιών (αλκοόλ / ναρκωτικών) και οι σεξουαλικές εμπειρίες.

Συνέχεια..

Εφηβική ηλικία (13-18 ετών)

- Δυσκολίες στο σχολικό περιβάλλον (τα διώχνουν ή τα αποβάλλουν)
- Αυξημένη εμπλοκή σε παραβατικές ομάδες υψηλού κινδύνου
- -Μεγαλύτερη απομόνωση από άλλους συνομηλίκους ή μέλη της οικογένειας
- -Το σκάνε από το σπίτι, το σχολείο, κάνουν αυξημένη χρήση αλκοόλ ή και ναρκωτικών, σεξουαλική κακοποίηση
- Παρουσιάζουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, χαμηλή αυτοπεποίθηση και / ή κατάθλιψη.

ΤΥΠΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

- Η θεραπεία αποτελείται συνήθως από ένα συνδυασμό:
- Προγράμματα εκπαίδευσης γονέων καθώς και συμβουλευτική γονέων και άλλων μελών της οικογένειας ώστε να αναπτύξουν κατάλληλους τρόπους διαχείρισης της συμπεριφοράς του παιδιού.
- Προγράμματα κοινωνικών δεξιοτήτων και εκπαιδευτικά προγράμματα για την ενίσχυση των σχέσεων των παιδιών και εφήβων με εναντιωματική προκλητική διαταραχή με τους συνομηλίκους τους.
- Η φαρμακευτική αγωγή μπορεί να είναι απαραίτητη για να βοηθήσει στον έλεγχο κάποιων από τις πιο δύσκολες συμπεριφορές, καθώς και τα συμπτώματα συνυπάρχουσας δυσκολίας, όπως είναι η ΔΕΠ-Υ, το άγχος και οι διαταραχές της διάθεσης. Ωστόσο, *μόνο η φαρμακευτική αγωγή δεν είναι θεραπεία* για την εναντιωματική προκλητική διαταραχή.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

- Οι ψυχοδυναμικά προσανατολισμένες θεραπείες εξερευνούν συνειδητά και υποσυνείδητα συναισθήματα του παιδιού για τα μέλη της οικογένειας και ειδικότερα συναισθήματα που εμπλέκονται με το ζήτημα της αυτονομίας και του ελέγχου.
- Στη συστημική προσέγγιση η έμφαση μετατοπίζεται από το άτομο και επικεντρώνεται στο διαπροσωπικό κομμάτι της οικογένειας. Το σύμπτωμα συχνά γίνεται «η φωνή της οικογένειας» όσον αφορά την έκκληση για βοήθεια. Η οικογενειακή θεραπεία συντελεί στη βελτίωση της επικοινωνίας και την προσωπική εξέλιξη των μελών.

Βιβλιογραφία

- Γαλανάκη, Ε. Π. (2000). Η συστημική θεωρία ως πλαίσιο για την αντιμετώπιση της προβληματικής συμπεριφοράς του παιδιού στο σχολείο. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 30, 7-25.
- Γιώτσα, Ά. (2004). Δομή και λειτουργία της ελληνικής οικογένειας: Ομοιότητες και διαφορές με τη μορφή της οικογένειας σε άλλες χώρες. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 3, 25-41.
- Γιώτσα, Ά., Μακρή, Ε., Κούτελου, Σ., Σταματελάτου, Α., & Χαβρεδάκη, Α. (2011). Συστημική θεώρηση οικογένειας και ομάδες συμβουλευτικής γονέων. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 4, 4-24.
- Γιώτσα, Ά., & Μητρογιώργου, Ε. (2014). Η δυναμική των διαπροσωπικών σχέσεων στην οικογένεια μέσα από τα μάτια των παιδιών. *Ερευνώντας τον Κόσμο του Παιδιού*, 13, 92-111.
- Κατσιώτη, Μ., Μπασιώτη, Π., Γιώτσα, Ά. (2014). Οι σχολές γονέων με τη ματιά της διαγενεαλογικής προσέγγισης. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 7, 218-251.
- Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2011). Η συμβουλευτική ψυχολογία στην Ελλάδα σήμερα. *Hellenic Journal of Psychology*, 8, 266-288.
- Minuchin, S. (2009). *Οικογένειες και οικογενειακή θεραπεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδιώτη – Αθανασίου, Β. (2000). *Οικογένεια και όρια: συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τζαμαλούκα, Γ. Σ. (2007). Η θεωρία των γενικών συστημάτων: Οι εφαρμογές της στην κοινωνική εργασία και την οικογενειακή θεραπεία. *Διοίκηση και Οικονομία*, 4, 213-228

Διαδικτυακές πηγές

- Ackerman Institute for the Family: <https://www.ackerman.org>
Η επίσημη ιστοσελίδα του Κέντρου Μελέτης της Οικογένειας που ίδρυσε ο Nathan Ackerman το 1960.
- The Bowen Center for the Study of the Family: <https://thebowncenter.org>
Η επίσημη ιστοσελίδα του Κέντρου Μελέτης της Οικογένειας του Murray Bowen.
- Genopro: <https://www.genopro.com/>
Ο ιστότοπος φέρει το όνομα του λογισμικού Genopro το οποίο χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό οικογενειακών δέντρων και γενεογραμμάτων.
- Άρτεμις Γιώτσα «Η εφαρμογή της συστημικής θεωρίας στον χώρο του σχολείου»

http://www.diapolis.auth.gr/epimorfotiko_uliko/index.php/2014-09-06-09-18-43/2014-09-06-09-35-19/38-c1-giotsa?showall=1

Ευχαριστώ